

Gyldendals Psykologihåndbog
3. udgave, 1. oplag

© 2005 Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag A/S, København

Forlagsredaktion: Jonas Holm

Grafisk tilrettelæggelse:

C.-H. Zakrisson, www.polytype.dk

Omslag: Hanne Frost

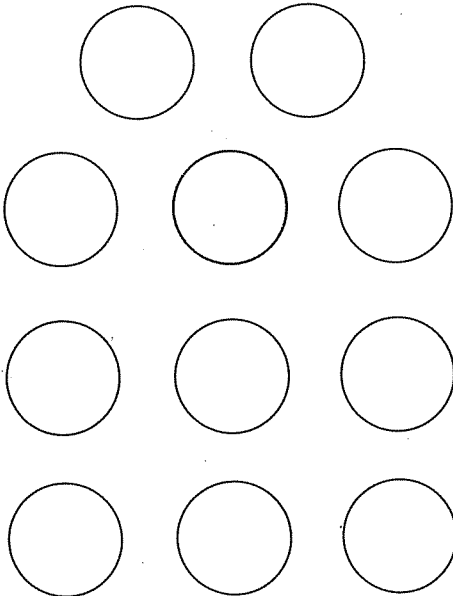
Tryk: Narayana Press, Gylling

ISBN: 87-02-02044-0

Kopiering fra denne bog må kun
finde sted på institutioner, som
har indgået aftale med Copy-Dan,
og kun inden for de i afalen nævnte
rammer.

Gyldendals Forlag har for søgt at
finde frem til samtlige rettigheds-
havere til og optrædende i de
brugte illustrationer og tekststykker.
Rettighedshavere, det ikke er
lykkedes forlaget at finde frem til,
vil ved henvendelse få udbetalt
honorar i henhold til gældende
overenskomster.

www.gyldendal.dk/uddannelse

GYLDENDALS PSYKOLOGI HÅNDBOG

Redigeret af Lene Hauge og Mogens Brørup

PER SCHULTZ JØRGENSEN

KAPITEL 7

Ungdom og identitet

- Identitet, eksistens og ungdom
- Det multikulturelle samfund
- Identitet er knyttet til sociale arenaer
- Køn, uddannelse og etnisk baggrund
- Marginalisering og identitet
- Den daglige produktion af sig selv

Identitet vil fra en psykologisk synsvinkel siges overensstemmelse og stabilitet i et menneskes oplevelse af sig selv som person. Jeg er mig – og jeg er som person »den samme«, som jeg plejer at være, det vil sige: Jeg er den i dag, som jeg var i går – og vil være i morgen.

Denne selvpolelse har også en social synsvinkel: Den enkelte ser sig selv i forhold til andre og ikke mindst: ser sig selv med »andres øjne«. De sociale omgivelser ser på personen med »sociale« brillers. Vedkommende genkendes som en bestemt person. De to synsvinkler, den psykologiske og den sociale, smelter mere eller mindre sammen i det, der bliver den egentlige personlige identitet, og som et menneske gradvist når frem til.

Denne personlige identitet er en af de vigtige udfordringer i ungdomsperioden, hvor det for første gang handler om for den enkelte at indkredse en personlig kerne i selvpfattelsen.

I senere livsfaser er identitetsspørgsmålet et mere generelt motiv til indre sammenhang, hvor mennesker i almindelighed stiller sig spørgsmålet om, hvem de er, hvad de rummer – og står for.

I en sådan bredere forstand er identitet et spørgsmål om forankring af en personlig selvforståelse, der forsøger at skabe overensstemmelse i den personlige biografi eller livshistorie – som den forstås og fortælles.

I ungdomstiden er der i langt højere grad

ning, hvordan ungdomstiden er defineret sociologisk.

Fra en biologisk synsvinkel vil man i traditionel forstand sige, at ungdomstiden indledes med puberteten, det vil sige fra omkring 12-års-alderen, hvor piger får menstruation og drenge sædproduktion. Det er de såkaldte primære kønstræk. Dertil kommer de sekundære kønstræk: Udvikling af bryster, kønsbæring, stemme- og kropsforandring, som er de ydre træk, der markerer en persons overgang fra barndom til ungdomsperiode.

Men de psykologiske og sociale sider ved modningsprocessen er mindst lige så vigtige for forståelsen af den dannelsesproces, der skal gennemføres i ungdomstiden. Socialt defineres ungdomsperioden som regel ved de uvidede rettigheder, der knyttes til en ung sammenlignet med et barn – både socialt og juridisk. Det er en større indflydelse på beslutninger i forhold til forældre, skole, brug og institutioner. Derfor er der her tale om selvstændighedsmarkeringer både ved 12, ved 15- og ved 18-års-alderen.

- Når man er 12, har man en vis indflydelse på de sociale foranstaltninger, man kan blive udsat for (børn skal høres fx i forbindelse med placering efter forældres skilsmisse)
- Fra 15 har man reel medbestemmelse
- Fra 18 er man juridisk myndig

Gennem årene er starten på ungdomstiden blevet sat ved et stadig yngre alderstrin, sådan at man i dag ret udbredt vil tale om ungdomstiden fra omkring 12-14-års-alderen.

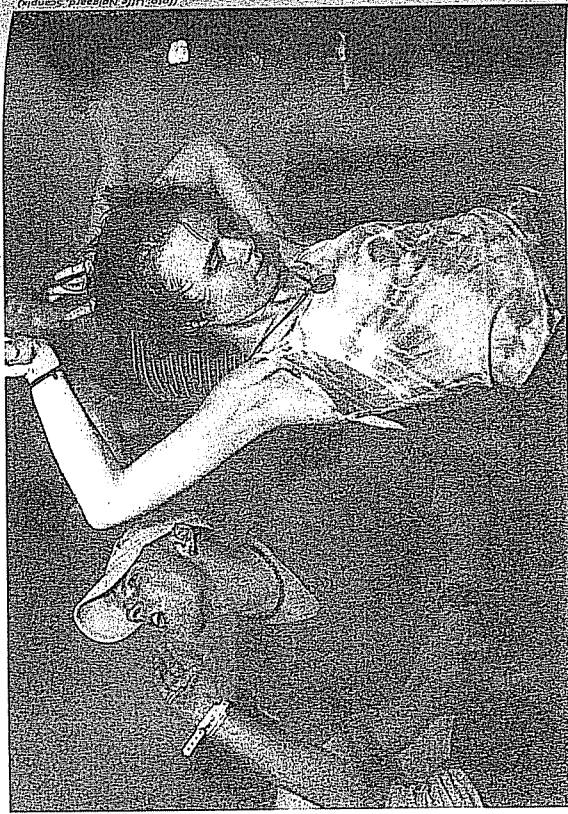
Dette afspejler også en generel trend gennem de sidste hundrede år på dette område. Fra det gamle landbrugssamfund med den korte ungdomstid over industrisamfundet, hvor ungdomstiden bliver længere og knyttes til skole- og erhvervsuddannelse, og til ungdomstiden i det højmoderne samfund, hvor ungdomsperioden knyttes til en personlig dannelsesproces, der omfatter afprøvninger og overvejelser.

Derfor forløber den personlige udviklingsproces i ungdomstiden i et tæt samspil med de herskende opfattelser af, hvad det vil sige at være ung. Disse opfattelser af ungdomstiden er et produkt af sociologiske forhold, fx demografiske forhold (aldersfordelinger i et samfund og fødselsoverskud), teknologi, velfærdsniveau og kultur (menneskeopfattelse). Opfattelserne af ungdomstiden formidles som forventninger til unge, som bilmidler af unge og som en mere eller mindre offentlig accepteret opfattelse af, hvad det vil sige at være ung. Denne formidling foregår via blade, magasiner, tidsskrifter, reklamer, tv-udsendelser og gennem faktisk lovgivning om unge (fx omkring myndighedsalder og kriminel lavalder). På denne måde skabes en mere eller mindre udbredt fællesforståelse, der igen indgår i den enkeltes konstruktionsproces, fordi man påvirkes af den. Derfor er det klart, at unge, der lever med et ståsted i to kulturer, hvad mange unge med indvandrerbaggrund gør, kan få problemer med at nå frem til en sammenhængende identitet. Mange af dem udvikler, hvad der er kaldt en dobbelt-identitet (se senere afsnit).

En fællesforståelse af ungdomstiden handler om oprør, uadventhed, rastløs foretagsomhed og grænseoverskridelse. Ungdom rummer tidens nerve og er som sådan idealiserede. Det er det billede, der dyrkes i pulsemagasiner og den modeprægede del af medieverdenen. Ungdom er fart, mod og præstation.

En anden fællesforståelse, der også ligger dybt indlejret i vores kultur, drejer sig om »problemer«. Ungdomstiden er »farlig«, risikabel, det er en periode med forhøjet risiko for at møde dårlige påvirkninger, unge er personer, der er »lidt« ude af kontrol, der kan have brug for støtte for at klare den turbulente periode osv.

Disse opfattelser af ungdomstiden formidles til alle, der lever i kulturen og mærker dens daglige pulsslag. Og sammen med den biologiske parathed, de sociale retti-

Technofest, Prenzlauer Berg, Berlin 2000.

heder og den udvidede psykologiske kompetence skabes der nye rammer for selvopfattelsen og dermed identiteten.

Hvor længe varer ungdomstiden?

Ungdomsperioden er beskrevet som en periode, der varer fra omkring 12-14-årsalderen og mindst 10 år frem. Men på flere måder er en sådan afgrænsning ikke dækkende for opfattelsen i dag. At være ung er nemlig mere forbundet med en holdning end med en bestemt fysisk alder. At være ung i dag er på denne måde et spørgsmål om åbenhed, om parathed til omstilling og villighed til at løbe en risiko.

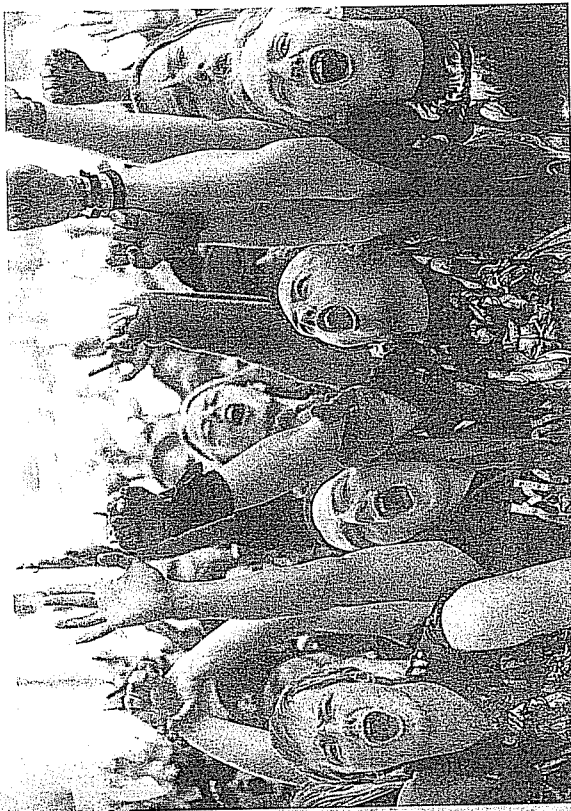
Ungdomstiden giver plads for en holdning, der rummer tidens inderste nerve og er som sådan udtryk for noget ønskværdigt, der på denne måde også udtrykker et ideal for alle alderstrin. Derfor er det »at være ung, føle sig ung, se ung ud – og frem for alt opføre sig ungdommeligt.

Morten på 18 år

Morten, som bor i en mindre provinsby i Nordjylland, fortæller om sit ungdomsliv og fællesskaber:

»Jeg synes, det er en hektisk tid. Først gik jeg i folkeskolen i ni år med de samme mennesker – ni år ... Det er lang tid! Ni år, hvor jeg stort set mødte de samme mennesker hver dag. I ni år var de holdninger, jeg havde til alle de mennesker, jeg var sammen med, de samme, og de holdninger, jeg blev mødt med, var de samme. Så kom jeg på efterskole ét år, hvor jeg mødte 60 nye mennesker. Så ud af efterskolen igen. Derefter på teknisk skoles grundforløb i et halvt år. Igen nye mennesker, igen nye venner. Så ud af teknisk skole – ud i lære. Altså, jeg synes det er svært at holde gang i et venskab – det er svært at holde et venskab ved lige ... Specielt efter efterskolen har det været svært at fylde tomheden ud ...«

(fra »Ungdom! = fællesskab?« Kronik af ungdomsforsker Andy Højholdt i *Information*, 3. juli 2003).

Roskilde-festivalen. Publikum til death metal-koncert

Den udstrakte og idealiserede ungdomsperiode afspejler også, at der er tale om at mødes i et opbruds- og multikulturelt samfund, hvor gamle normer og standarder ikke mere står til troende. At samfundet er multikulturelt, vil sige, at der ikke længere findes en enhedskultur, de fleste kan samles om. Det betyder, at der er færre forskrifter og normer at tage bestik efter i den dannelsesproces, der skal føre frem mod en personlig identitet. Den enkelte skal i langt større udstrækning selv navigere frem mod en personlig løsning, som det fx ses i interviewet ovenfor. Derfor er længere ungdomsperiode og derfor en vægt på personlig refleksion, dvs. overvejelse eller eftertanke. Og derfor bliver ungdomstiden ensbetydende med sociale og kulturelle søgeprocesser, hvor den enkelte skal afprøve mulighederne og sig selv for derigennem at finde frem til en art personlig forankring: Hvem er jeg, hvad kan jeg, hvad står jeg for, og hvad skal jeg blive til? Kort sagt: spørgsmålet om identitet.

Identitet

Men hvad er identitet? Og hvad ligger der i udfordringen fra det multikulturelle samfund med hensyn til identitetsdannelsen?

Identitet betyder som nævnt overensstemmelse og kommer af det latinske »idem«, der betyder »det samme«. At afgøre, om noget er det samme som noget andet, forudsætter en sammenligning og en afgørelse af ligheder og forskelle. Først derefter kan vi fastsætte en mulig eller evt. større eller mindre identitet: At noget er det samme – på den og den måde.

Som sådan kan vi tale om en psykologisk identitet: Jeg er i overensstemmelse med mig selv på vigtige tidspunkter, også forskellig fra mig selv, fx i forhold til tidligere livsperiodes, men vigtige sider ved min oplevelse af mig selv er de samme over tid. Altså en biografisk eller personlig identitet.

Vi kan også tale om en *social identitet*. For det første bliver jeg identificeret af andre som den, jeg er (mit navn, min familie, min rolle, mine præstationer, mit køn, min højde, mine væremåder, min livsstil osv.), for det andet sammenligner jeg mig selv med mine samtidige, ligner dem – adskiller mig fra dem, men har på vigtige områder min egen sociale identitet i forhold til dem.

I både den personlige og den sociale betydning indebærer identiteten, at jeg defineres som person og kan identificeres af andre og af mig selv som en bestemt individualitet. Men det sker på en yderst kompleks måde, fordi den personlige identitet bygger på de opfattelser, man bliver tillagt af andre. Det er tilfældet lige fra starten af livet: Et menneske overtager og indarbejder (internaliserer) de sociale opfattelser, hun bliver tillagt – og disse opfattelser gør man til sine egne ved at føre dem ud i livet som handlinger og adfærd (eksternalisering).

Den psykologiske og den sociale identitet smelter sammen (integreres) i en *personlig identitet*, og den er således også altid social. Men det betyder ikke, at der er fuldstrændig overensstemmelse mellem den personlige og den sociale identitet. Intet menneske overtager alle de opfattelser, man bliver tillagt af omgivelserne, nogle af disse opfattelser afvises som forkerte, andre kan man ikke forlige sig med, og atter andre benægtes og søges holdt ude af selvforståelsen i en slags glemsel (fortrængning).

Derfor kan tilegnelsen af en personlig identitet være et hårdt arbejde, der omfatter kriser, sammenbrud, behov for hjælp og støtte og ikke mindst være en langvarig personlig dannelsesproces. For de fleste fører processen frem mod en mere eller mindre sammenhængende og personlig helhedsopfattelse, hvor en bestemt biografisk fortid integreres i nye færdigheder og kompetencer og udtrykkes i en personlig væremåde, som man har det godt med.

Men for andre bliver identitetsdannelsen problematisk. Det kan hænge sammen med »skæve« sociale opfattelser af dem, der ikke kan indarbejdes i den personlige opfattelse (»afvigere«, »marginaliserede«), det kan hænge sammen med så stor selvusikkerhed, at helhedsopfattelsen bliver vanskeliggjort (identitetsforvirring), og det kan hænge sammen med en etnisk minoritetsbaggrund, der kræver, at den enkelte integrerer to kulturer i identitetsdannelsen, og som kan føre frem mod en dobbelt-identitet. En sådan dobbelt-identitet kan blive meget problematisk, hvis den udvikles i et samfund, hvor majoritetskulturen rummer en række diskriminerende træk over for minoritetskulturen (se senere afsnit).

Det multikulturelle samfund

Der er anvendt mange udtryk til beskrivelse af det samfund, der bliver mere og mere tydeligt i perioden efter 1960'erne, herunder udtryk som »postmoderne«, »modernitet«, »opbrudssamfund«, »videnssamfund« eller det »multikulturelle samfund«. Når udtrykkene i denne sammenhæng anvendes i flæng, hænger det sammen med, at der med de forskellige udtryk generelt angives, at der er tale om ændrede vilkår for identitetsdannelsen: Der kan ikke mere hentes støtte og forankring i en enhedskultur, tværtimod skal der i dag vælges mellem en lang række af mulige og ofte konkurrerende kulturelle påvirkninger. Der er for den enkelte tale om at skulle navigere i et kaos af kulturelle muligheder, som det malende er blevet kaldt.

Tiden efter 1960'erne markerer ændringer på et samfundsplan, der blandt andet omfatter en ændring fra industrisamfund til et højteknologisk samfund. Det indebærer teknisk revolution, der uafbrudt omstaber ikke alene produktionsforholdene, men også det almindelige dagliv. Det indebærer også

ændrede økonomiske rammer, hvor markedet i kraft af globalisering, giver uandede og hurtige handlemuligheder – og dermed udgør en voldsom kraft i en konstant ændring af livsbetingelserne.

Vigtige træk i dette ændrede samfund fra en kulturel synsvinkel er

- traditionsnedbrydning
- individualisering
- globalisering (verden er skrumpet ind; alle bliver berørt af de forandringer, som er skabt af moderniteten)
- informationsekspllosion
- tilværelsesusikkerhed

Fra et identitetssynspunkt er det især betydningsfuldt, at den enkelte menneske bliver udsat for en enorm påvirkning, der skal forstås i den forbindelse talt om en »kulturel fri-sættelse«, der hos den enkelte kan føre til en betydelig selvoptagethed. Vi skal vælge mellem mange muligheder og må gøre det ud fra en optagethed af, hvad der er personligt relevant. Den enkelte kommer i centrum af sit eget liv – i modsætning til tidligere kulturelle perioder, hvor der var tale om at følge de på forhånd fastlagte rammer og anvisninger.

Tidligere, hvor traditioner og faste værdiopfattelser spillede en stor rolle, fik den enkelte i betydelig udstrækning sin identitet »tillagt« af sine sociale og kulturelle omgivelser. Man blev bærer af sin sociale og kulturelle arv.

I dag er identiteten i højere grad noget, der skal »erhverves« af den enkelte, identiteten skal tilkæmpes, opbygges, konstrueres og til stadighed vedligeholdes under skiftende omgivelser. Derfor tales der også om, at den enkelte skal præstere et »identitetsarbejde« i afgørende valg og beslutninger. Det sker blandt andet i de mange søgeprocesser, der har os selv som den vibrerende fortolker og analytiker. Er dette noget for mig, hvad betyder det for mig, hvad kan det

give mig? En søgeproces, der hviler på en betydelig selvorientering og giver identitetsdannelsen karakter af et »selvudviklingsprojekt«.

Dermed er også angivet, både at den enkelte så at sige skaber sin egen biografi, altså livshistorie – og at der i dette samfund er betydelig risiko for, at den enkelte kan miste sin indre sammenhæng, fordi valg og beslutninger ikke bliver truffet.

Identitetsarbejde er ikke noget, andre kan udføre for én, eller noget, man kan »snøde sig til«. Man kan i perioder bløde som om, man er en anden, man kan forstille sig eller skjule træk i sin ydre fremtreden. Det er alt sammen et led i et socialt rollespil, hvor igennem vi håndterer skiftende sociale situationer – og som sådan er det et helt almindeligt træk ved alle sociale samspil.

Identitetsarbejdet inddrager disse rollespil, vi får erfaringer fra dem, blandt andet ved at få tilbagemeldinger på os selv i rollespillene. Derfor er de en side ved en persons sociale identitet. Men den personlige identitet er noget andet og mere, det er noget, der hæver sig op over disse sociale spil og bliver et personligt opbygget indre billede eller en art forestilling, man har om sig selv. Og denne forestilling bygger i høj grad på den samlede erfaring fra de vigtige søgeprocesser: En refleksion, hvor man opnår at skæbe overensstemmelse og helhed ud fra en vurdering af ligheder og forskelle i den psykologiske og sociale identitet. Men hvordan lader dette identitetsarbejde sig gøre – og kan der tilvejebringes en kerneidentitet på grundlag af de mange mulige budskaber? Hvor kommer de sociale tilhørsforhold ind i billedet, og hvad med de medieskabte billeder af færdige identitetsløsninger?

Teoretiske opfattelser

Erik H. Erikson

Den traditionelle socialpsykologiske opfattelse lægger vægt på det biografiske forløb gennem en række vigtige livsfaser. Sådan er identitetsdannelsen fx beskrevet af Erik H. Erikson. De enkelte livsfaser stiller barnet over for en udfordring, der skal løses i tæt samklang med de sociale omgivelser. Bliver udfordringen ikke løst, skabes der et problem for den næste fases forudsætninger. Erikson taler om faser som perioder, der heltdigt løser en særlig og fase typisk udfordring – eller skaber et problematisk forløb:

- grundlæggende tillid over for mistillid (spædbarnet)
- autonomi over for skam (to- til treårsbarnet)
- initiativ over for skyld (fire- til femårsbarnet)
- dygtighed over for underlegenhed (seks- til tolvårsbarnet)
- identitet over for forvirring (pubertet og ungdomstiden)

For identiteten er det vigtigt, at disse faser forløber konstruktivt i et afgørende samspil med omgivelserne og tilsammen skaber grundlaget for den syntese eller sammen smeltning, der skal finde sted i ungdomstiden. Ifølge Erikson er det jeg'et eller ego'et, der spiller den sammenbindende rolle, og derfor kaldes hans udgave af psykoanalysen også for egopsykologi (se i øvrigt s. 50). Hvis den grundlæggende tillid fx ikke er etableret, vil dette have konsekvenser for de efterfølgende forløb – og for den sammenhæng, der skal skabes i ungdomstiden. Syntesen omfatter de tidligere forløb og de nye udfordringer, der blandt andet omfatter de seksuelle drifter og behov.

- Den vellykkede syntese kalder Erikson for *positiv identitet*. Hvordan denne identitet opleves, beskriver Erikson således: »Man føler sig hjemme i sin egen krop, har en fornemmelse af, at man ved, hvad man 'stiller mod', og føler sig tryk i forvisningen om, at man bliver anerkendt af mennesker, der betyder noget for én.
- Hvis den unge i trods eller afmagt lægger afstand til omgivelsernes, specielt forældrenes, forventninger og krav, udvikles der en *negativ identitet*. Ifølge Erikson synes det at ske efter opskriften: Hvis ikke jeg kan blive, som I ønsker, jeg skal være, kan jeg i hvert fald blive det modsatte! Et eksempel kunne være direktørsonnen, som familien regner med, skal føre firmaet videre, men som bryder ud af sit miljø og bliver rocker.
- Endelig er der den såkaldte *identitetsforvirring*, hvor den unge ikke magter at opretholde et stabilt selv billede. Der er tale om en voldsom krise, hvor den unge føler sig hevet og slidt i af fx seksuelle behov, krav om erhvervsvalg og præstationsforventninger. Krisen kan imidlertid være endnu alvorligere, hvis den unge slet ikke føler sig på plads i tilværelsen, men domineres af en fremmedfølelse. I sådanne tilfælde er der brug for psykiatrisk bistand.

Man må ikke forveksle identitetsforvirring med *identitetskrise*. Det sidstnævnte udtryk beskriver den omstillingsproces fra barn til voksen, som alle skal gennemgå.

Erikson mener, identitetsdannelsen foregår i et tæt samspil med de socialt vigtige personer: forældrene, familien, læreren i skolen. Og han mener endvidere, at de unge har brug for et *psykosocialt moratorium*, dvs. et udviklingsmæssigt frirum, hvor de afprøver forskellige roller. For at konkretisere: Tænk på de mange unge, som rejser verden tynd, inden de binder sig – til en uddannelse.

Erikson udviklede sin identitetsteori i 1960'ernes USA, hvor samfundsbilledet så noget anderledes ud end i dag. Derfor kan hans model måske i mindre grad forklare de valg, vi stilles over for i det multikulturelle samfund, hvor syntesen erstattes af vores løbende opbygning eller konstruktion af et sammenhængende billede af os selv, fx gennem mode, musik, sprog og interessebestemte aktiviteter.

David Riesman

Den amerikanske sociolog David Riesman (1909-2002) betydningsfulde bog *Det ensomme menneskes* udkom på dansk i 1969. Heri beskriver han den karakterudvikling, der finder sted som følge af ændrede samfundsmæssige forhold. Riesman indkredser tre karaktertyper, nemlig den *traditionssyrede*, den *indresyrede* og den *gruppe-syrede*, og dermed beskriver han ændringer på et samfundsplan, der er foregået i de sidste 400 år.

Socialkarakter er ikke det samme som identitet, men den forståelse, der ligger i begrebet, beskriver vigtige samfundsmæssige forudsætninger for at opbygge en personlig identitet.

Riesman definerer socialkarakter som et særligt »konformitetsmønster« (konformitet = tilpasning), der udvikles som en reaktion på samfundsmæssige betingelser og bliver udbredt og opfattet som noget ønskeligt i en bestemt periode. Den sociale karakter er så at sige produktet af de samlede erfaringer fra større eller mindre befolkningsgrupper.

Hvor den traditionssyrede karakter hører hjemme i et stabilt middelaldersamfund og den indresyrede karakter i århundrede, der efter renaissance og reformationer, er gruppesyrede et nyt karaktertræk, nemlig fra midten af det 20. århundrede. Den gruppesyrede karakter er en reaktion på massesamfundet, storbyerne og mediepåvirkningen, der er tale om en udadvendthed, baseret på uddannelse, fritid, ser-

vise, ligesom der er tale om forbrug af bil- leder, begivenheder og ord. Riesman definerer den gruppesyrede karakter således:

»Fælles for alle gruppesyrede mennesker er, at deres samtidige er kilden til den enkeltes styring – enten dem, han direkte kender, eller dem, han kender indirekte gennem venner eller gennem massemedierne. Denne orientering er naturligvis gjort til en del af personligheden i den forstand, at den er indpodet fra en tidlig alder. Det gruppesyrede menneskes livsmål skifter med denne styring: Det er kun selve bestræbelsen, og den proces der består i omhyggeligt at registrere andres adfærd, der forbliver uforandret livet igennem«.

Riesman påpeger altså med andre ord, at den gruppesyrede er kendetegnet af »stående følsomhed over for andres handlinger og ønsker« og af det »umættelige psykologiske behov for anerkendelse. Den gruppesyrede karakter rummer vigtige træk, som kan genfindes i det psykologiske identitetsarbejde, der skal præsteres af den enkelte i det multikulturelle samfund.

Nu er det dog ikke sådan, at der efter midten af det 20. århundrede kun findes gruppesyrede mennesker. Riesman advarer selv mod en sådan firkanter opfattelse. Han understreger, at der i bestemte miljøer sagtens stadig kan findes traditions- og indresyrede personer. Det, han forsøger at indfange, er den generelle tendens i forskellige tidsaldrer, jf. skemaet på side 168.

Anthony Giddens

Den engelske sociolog Anthony Giddens (f. 1938) slår fast, at den enkelte gennem livsstilsvalg, livsstilsmønstre og livsplanlægning skaber en foreløbig sammenhæng i sin selvforståelse. Dette medfører en række vigtige træk ved selvopfattelsen og det personlige identitetsarbejde. Giddens taler her om, at

Personlighedstype	Traditionsstyret	Indrestyret	Gruppestyret
Samfundsmæssig situation	Lav arbejdsdeling, stabilt	Fræmskridt, social mobilitet	Overflodssamfund, store offentlige og private organisationer
Vigtigste faktorer i socialisationen	Lokalsamfundet som helhed	Forældre	Forældre, kammerater, massemedier
Personlighedsstyring	Traditioner	Indre overbevisning	Hvad andre mener
Reaktion ved afvigelse	Skam	Skyld	Angst

Riesmans tre personlighedstyper (kilde: David Riesman: *The Lonely Crowd*, 1953).

- individet er ansvarlig for det personlige projekt
- selvet former en livsbane fra fortid til foregribet fremtid
- refleksiviteten er en slags indøvet selvobservation
- selvidentitet bliver en sammenhængende fortælling
- selvrealisering skaber personlige tidszoner, der kun er løst forbundet med den ydre tidsmæssige orden (her tænkes fx på personer med fjernarbejde ved computeren derhjemme, som kan tilrettelægge deres arbejdstid uafhængigt af et 9-16-skema)
- selvets refleksivitet omfatter en stærk kropsmæssig bevidsthed
- selvrealisering er en balancegang mellem mulighed og risiko
- selvrealisering omfatter den autenticitet (æghed), at man er oprigtig over for sig selv
- et livsforløb er en række overgange, med tab og åbning til nye muligheder, der skal bearbejdes
- selvets udviklingslinje bliver en personlig fortælling, der gradvis kommer til at udgøre et personligt orienterings-system

Identitet som en social konstruktion

Hvordan skabes den personlige integration eller sammenhæng i en multikulturel tidspæ-riode, hvor der hele tiden skal vælges?

Her vil Giddens svare, at identitetsarbejdet er en personlig og fremadrettet konstruktion, hvor den enkelte løbende opbygger et billede eller en fortælling om sig selv. Det vigtige for den enkelte i det multikulturelle samfund er at kunne skabe og håndtere en samlet opfattelse eller »arbejdsmodek af sig selv. Det sker gennem uddannelse og tilegnelse af færdigheder og kompetencer, hvor igennem den enkelte lever op til de udfordringer, som samfundet stiller. Det sker ud fra valg af livsstil, mode, sprog, præferencer, holdninger m.v. tilpasset den »sociale arena, dvs. den konkrete situation, man befinder sig i.

Kulturens vigtige daglige udbud af reklamer, levende billeder, musik, tekster og mødeller – herunder opfattelser af, hvad det vil sige at være ung kvinde eller mand her i begyndelsen af det 21. århundrede – griber afgørende ind i konstruktionen af selvet.

Konstruktionen af den personlige identitet vokser ud af erfaringerne fra begivenheder, hændelser og indsatser – men disse indvølvninger er et stykke ad vejen også skabt af en selv. Ikke nødvendigvis »iscenesat«, men situationer, man gik ind i – fordi de gav en mulighed for at vise, hvad man stod for, eller hvad man kunne klare. Man valgte situationerne, fordi man dermed også valgte sig selv.

Lone på 29 år

Lone er butiksleder i en Fona i en mellemstor sjællandsk provinsby. Hun har omsider erkendt, at hun er lesbisk, og hun giver dette råd til andre:

»Man må tage nogle chancer og turde stole på dem, der er ved siden af én. Det der med at jeg ikke følte noget, det kunne bare ikke klæres ved hele tiden at blive skubbet væk. Det blev

for meget til sidst. Jeg har gået mange år med skyklapper. Ikke at jeg ikke har haft det godt, men jeg har ikke konfronteret mig selv med tingene, og det er først nu, jeg er begyndt at blive voksen og høre, hvordan andre folk har det i deres liv. Min største drøm har altid været at komme til en gammel elevfest i en stor, fed Audi, bare for at blære mig. Men nu betyder det mere at hvile i mig selv, være glad og tilfreds i det, jeg laver«.

Om 5-10 år håber hun, at hun bor i et hus, gerne med en jævnaldrende kæreste. (Vindelig.)

»Det er o.k. med børn, hvis den anden gerne vil. Men mit liv bliver nok ikke så normalt igen«.

(Kilde: Lone er fra Mars. Kronik af Marie Louise Kjølbye i *Information*, 22. november 2003).

Der er tale om en vekselsvirkning mellem person og omverden, hvor det afgørende er, at vi i identitetsarbejdet søger frem mod en konstruktion af et selv eller en identitet, der giver en overensstemmelse i vores erfaringer om os selv. Vi får samling på de mange sociale identiteter og når gradvis frem til en kerne, vi opfatter som os selv. Der skabes en personlig identitet, blandt andet ved at man sætter ord på sig selv: »Jeg er sådan og sådan ...«. »Jeg gør altid sådan ...«. »Jeg foretrækker ... fordi jeg ved med mig selv ...«. osv. Vi skaber gradvis det billede af os selv, vi kan leve med – både som producent og skaber af billedet: *Jeg er ansvarlig* – og som betragter af det: *Jeg vurderer mig selv*. Man bliver til – som hovedperson i en fortælling, der aldrig bliver helt færdig. Det er en fortælling, der tages op og repeteres ved bestemte lejligheder, den udvides ved andre lejligheder, den omdigtes en smule, når det er nødvendigt, den fornyes måske efter oplevelsen af stærke begivenheder: »Jeg blev aldrig den samme igen«. Eller fortællingen må revideres efter bitre oplevelser. Tænk fx på de rystelser, som kærestesorg kan medføre. Det er ikke en konstruktion »ud af den blå luft«, der skal være en rimelig overensstemmelse i både den biografiske realitet – og den sociale konsensus, dvs. hvad andre vil

acceptere som sandheden. Men det er en opbygning af en personlig fortælling, der begrundes, forklarer og retfærdiggør en bestemt social og personlig identitet. Hele denne konstruktive proces omkring den sociale og personlige identitet sker i et tæt samspil med andre: i skiftende grupper eller »arenaer«.

Identitet er knyttet til sociale arenaer

Unge lever i dag et udadvendt liv i mange sociale og kulturelle arenaer – uddannelsessteder, sportsverdenen, diskoteker og cafeer, netværk af jævnaldrende og slægtninge, lokalområdet og foreninger, erhvervstillknæmningen og »gruppen af gamle venner, der mødes af og til« – eller »vores læsegruppe, der stadig ses lidt i ny og næ«. En arena er en social-kulturel niche, der har den særlige betydning i identitetsdannelsen, at den fastholder bestemte billeder af én i forhold til de andre – og giver den ydre stabilitet, der skal til for »indtil videre« at fastholde også det indre billede. En dag er det indre billede de ude af trit med arena-identiteten, og her er tidspunkter så kommet for et opbrud – og søge forankring i nye og andre arenaer.

En arena er således ofte ensbetydende med en gruppe af fx jævnaldrende eller slægtninge, men kan også omfatte en langt mere organiseret verden med struktur, rollehierarki og kompetenceudvikling som fx i fodboldklubben og på uddannelsessteder. Arenaen kan også være et løst mødested, der har tilfældighedskarakter, men dog en vis stabilitet tilvejebragt over en kortere tidsperiode, fx cafe-netværket. Det fælles for disse arenaer er, at de hver især udgør et socialt netværk af kontakter, hvor der er mulighed for »præsentation«, »genkendelse«, »korrektion« og »bekræftelse« – af én selv.

En person bliver i en arena nøjagtig så længe, som den identitet, der er skabt og fastholdt i arenaen, opleves konstruktiv i den fremadrettede personlige proces – frem mod en sammenhæng. Det kan betyde et vist flak-

kende, rastløst og udadvendt liv med tilhørsforhold til mange arenaer. Det giver mulighed også mulighed for afprøvninger og refleksioner – både personlige og i gruppen.

Unges sundhedstilstand

At en forholdsvis stor andel af de unge selv oplever, at de har problemer af mere personlig art, bekræftes af en undersøgelse af de 11-15-åriges sundhed. Undersøgelsen har siden 1984 regelmæssigt spurgt et repræsentativt udsnit af unge om deres syn på sig selv og egen sundhed. Det viser sig her, at pigerne er mere udsatte for problemer af denne art end drengene. Endvidere kan man – måske overraskende – konstatere, at problemerne tilskyndende har været stigende gennem de sidste 20 år.

Men udvikler den enkelte så mange forskellige arena-identiteter? I hver eneste arena vil der være bestemte sociale og kulturelle betingelser, der skaber deres egen sociale tilpasning – og hos den enkelte en egen arena-betinget opfattelse af, hvem man selv er, og hvad man står for. Det vil sige en social identitet knyttet til den bestemte arena. I én bestemt arena opfattes man på én bestemt måde (= tilskyndende identitet).

Men en arena påvirker også den faktiske identitet. Arenaen skaber en persons egen skaber. Megen forskning af sociale grupper eller arenaer, og deres indflydelse på den enkelte, har klart dokumenteret, at en gruppe påvirker den enkelte medlems rolle, egen skaber og selvopfattelse (se i øvrigt kap. 12 om livet i grupper). Man forsøger at opleve sig selv i overensstemmelse med gruppens forskrifter og handler derefter. Det er kendt fra grupper under ekstreme forhold, fx fangegrupper, soldaterdelinger i krig og kriminelle bander, men er også dokumenteret som gældende for grupper i uddannelsessystemer og i kammeratnetværk.

Fx viser det sig, at jo mere lukket gruppen er i forhold til omgivelserne, og jo mere konfliktyldt forholdet er, desto større krav om konformitet, dvs. fælles fodslag og identitet, er der blandt gruppens medlemmer.

le identitet mere udvendig i forhold til den personlige identitet, der anses for individualitetens inderste centrum og baseret på en vished, der skal tilegnes i en mere personlig forstand. En grundlæggende psykologisk opfattelse er, at en personlig identitet er forudsætningen for, at der i det hele taget kan opnås en distance til den arena-identitet, der er mere eller mindre kortvarig. Der vil formentlig altid være tale om en konstant vekselvirkning mellem de mange arena-identiteter og den mere personlige identitet.

Identitet og livsstil

Kulturen indgår som livsstil på en direkte og konkret måde i den enkeltes identitetsproces. Det sker først og fremmest i en integration i den kultur, man vokser op i. Her overtages vigtige værdier, normer og handlemønstre, der bliver det filter, hvor ingen alt andet opfattes og forstås. For unge med en minoritetsbaggrund er det derfor indlysende, at selve identitetsdannelsen dermed er stillet over for en enorm udfordring. Der skal bygges bro mellem to kulturer (se nedenfor).

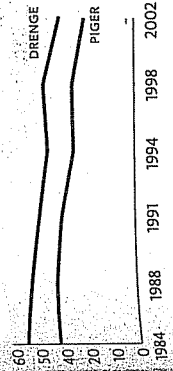
Men kulturen indgår også gennem personlige og konkrete valg med hensyn til udseende og deltagelse i kulturelle aktiviteter. Det er valg af tøj og mødestil, personlig og kropslig udsmykning – tænk fx på tatovering og piercing – præferencer med hensyn til musik og smag i det hele taget, det er sproglig fremtræden gennem brug af sproglige udtryk og særlige måder at tale på.

Tilhørsforholdet til gruppen af unge kan

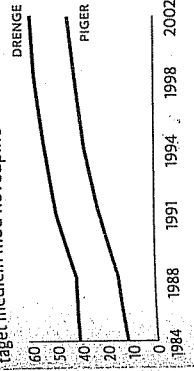
bl.a. markeres ved hjælp af sproget og dermed ved hjælp af engelske lån. En pige i 3. g har i en kommentar til brugen af engelske lån i dansk skrevet: »Det er helt vildt sjovt.

Det er en form for ungdomssprog. Hvis de »ældre« begyndte på det, ville det nok miste det »cool«, der er i det.« Og en pige fra 2. g skriver, at hun »indimellem udgiver sig for at være englænder, fordi man på en måde kan spille

Figur 1: procent, som har et meget godt helbred blandt 15-årige

Figur 2: procent, som den sidste måned har taget medicin mod hovedpine

(HBCS-undersøgelsen, se www.hbcs.dk og *Sundhed på vippen*, red. af Jørgensen, Holstein & Due, Hans Reitzel, 2004)

Det betyder lighed indadtil – over for en markeret forskel udadtil. Man taler i den forbindelse om en »kollektiv« identitet eller »negativ« identitet, der kan få de enkelte medlemmer til at udføre handlinger, de ellers ikke ville udføre, og om at den enkelte af skrives sin egen individualitet til fordel for underkastelse i forhold til en gruppenorm. Man kan her tale om »depersonalisering«.

Men kan det så lykkes for den enkelte at opnå en personlig, en mere »overordnet« og samlet identitet, der kan bygge på erfaringerne fra de enkelte sociale arenaer? Kan de forskellige sociale identiteter, nemlig den tilskyndende og den faktiske, udgøre grundlaget for en mere personlig identitet: en kerneidentitet?

Disse problemstillinger er i psykologien blandt andet diskuteret som et spændingsfelt mellem »rolle« og »selvopfattelse« og mellem »social identitet« og »personlig identitet«. I begge tilfælde er rollen og den socia-

en rolle, altså man er jo ikke engænder, men når man taler lever man sig ind i rollen som én. Derfor er det rart en gang imellem at være en anden person.»

(Kilde: *Nyt fra Sprognavnet* – 2003 nr. 1)

Den enkelte formulerer i sin livsstil sin egen fortælling om sig selv: Man præsenterer sig i sin livsstil, man opleves af andre i denne livsstil – og man får tilbagemeldinger på sig selv fra sine forskellige livsstilsvalg.

Livsstil er valg af rolle, social identitet, gruppetilhørsforhold og dermed også holdning. Et udseende og en »stil« er en del af den personlige søgeproces, og hvis den accepteres af andre og en selv, overtages den som noget, man identificerer sig med.

Gennem livsstilsvalg prøver man sig selv af og får vigtige tilbagemeldinger fra andre: Slog man til, levede man op til rollens krav? Eller man opnår gennem valg af livsstil at ligne andre og dermed få andel i en slags fælles-identitet.

Derfor er det i ungdomsperioden afgørende at få lejlighed til at eksperimentere med sig selv og ikke blive fastlåst i krav om en bestemt social og personlig identitet. Denne eksperimentering i søgeprocesserne sker især i samspil med jævnaldrende kammerater og i et intenst gruppeliv, hvor det er vigtigt at være accepteret af gruppen og leve op til de herskende normer i gruppekulturen. Det vil sige »være med« og »være in« – og være tjekket, og ikke mindst fremtræde selv-sikker og »uorørlig«.

Forskellige grupper har forskellig kultur og livsstil, klart farvet af alderstrin, kultur og social baggrund. Nogle af de betegnelser, der er anvendt på disse subkulturelle grupperinger blandt unge er »mainstream«, »traditionalister«, »popkultur«, »hiphop« og »radikal modkultur«.

Det vigtige er, at livsstilen giver mulighed for at komme i gang med en fortælling om sig selv, og denne fortælling bliver til en social identitet, der bekræftes i samspillet med de andre inden for gruppekulturen og i den sociale arena. Det er også her, der sker en

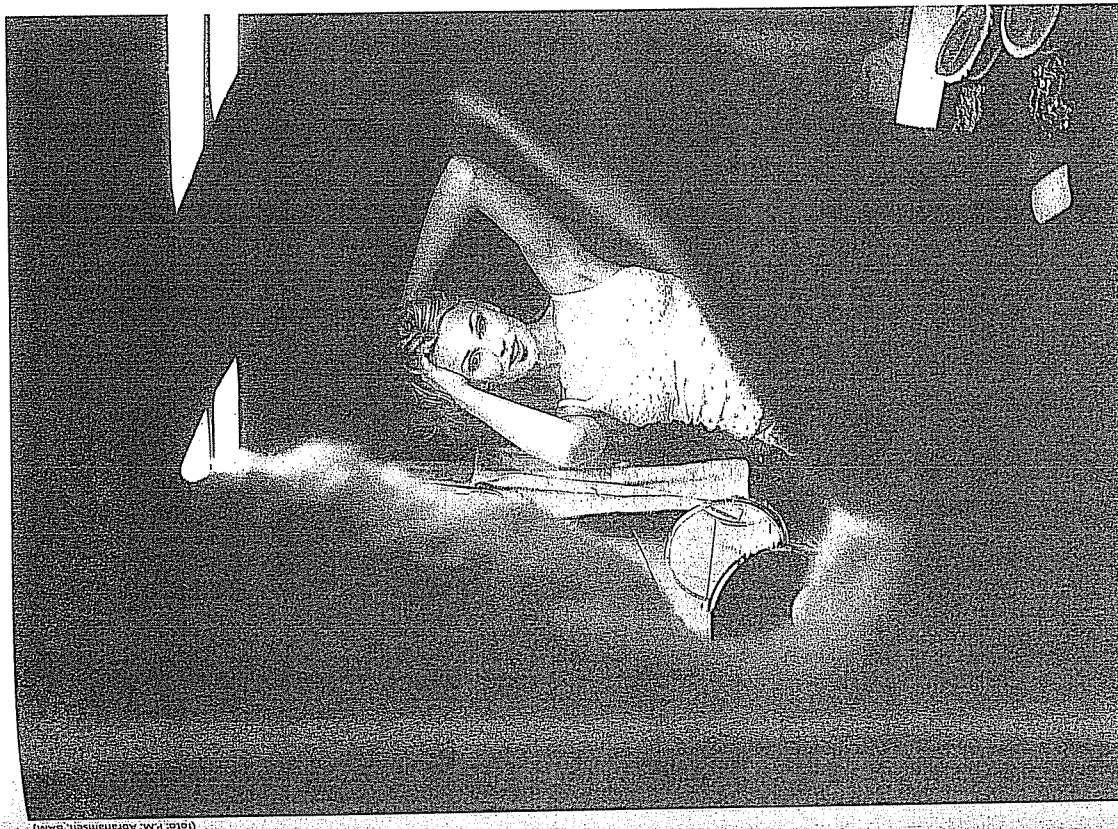
nuancering af identiteten, en udvikling af den – og måske fornyelse af den.

Livsstil og kultur rummer en umådelig rigdom af budskaber, der kan indgå i den enkelte præsentation af sig selv; man vælger fx at blive fan af en bestemt musikgruppe, køber T-shirts med billeder af gruppen, får samme frisure som forsangeren, osv. Som sådan er der tale om en kommerciel udnyttelse af unges behov for kulturelle signaler i en spiralproces uden ende. Men man kan også vælge at se moden, musikken, videoen som tilbud om valg af livsstil. Særlig markant ses dette på musikområdet, hvor valg af genre, bl.a. rock, heavy metal, pop, soul, funk etc., formidler værdier og sociale grupperinger – både for dem, som lytter til musikken, og for dem, som udfører den. Musik er på denne måde ikke bare lyd – det er også tekster, historie, uendelige mængder af symboler, fortolkninger og værdiorienteringer.

De kulturelle symboler fra musik, sport, mode indgår med deres forskellige genrer og fremstillinger i sammenhængende subkulturer eller delkulturer, med egen æstetik, dvs. kunstregler, egne tilgængelige symboler og et udbud af forbrugsmuligheder. Derved bliver de vigtige bestanddele i en produktion af social og personlig identitet. Som den skabes af den enkelte »foran spejlet« – og i arenaens fællesskab som afprøvnings af livsstil.

Identitet og uddannelse

Valg af uddannelse og deltagelse i et uddannelsesforløb er ungdomstidens største projeket. Her skal der samfundsmæssigt lægges grunden for en fortsat økonomisk udvikling, derfor lægges der stor vægt på, at unge kommer i gang med en uddannelse og får den afsluttet. Det giver et pres i retning af at få truffet de rigtige valg på det rigtige tidspunkt: hvad skal jeg være, hvad kan jeg blive, er det noget for mig, egner jeg mig til det?

Foran spejlet.

Uddannelsesperioden giver den enkelte unge mulighed til at prøve sig selv af i en personlig udviklingsproces, som er en forudsætning for at nå frem til en personlig identitet. Men uddannelsesperioden er også en sorteringsproces, der hægter nogle unge af. De kommer ikke i gang med et uddannelsesforløb, de falder fra, de dropper ud, eller de udsætter. Og andelen af unge, der i dag ikke får en ungdomsuddannelse, ligger på omkring 15 procent. De kommer til at udgøre en risikogrube, både socialt og med hensyn til ikke at erhverve sig en personlig identitet. De oplever ikke at leve op til omgivelsernes forventninger og tilegner sig ikke den sociale og personlige kompetence, der er en af forudsætningerne for en identitetsdannelse.

Når uddannelsesforløbet har så stor betydning for identitetsdannelsen, hænger det især sammen med tre forhold. Det første handler om *værdiorientering*. En uddannelse giver et perspektiv og en retning, der sættes en målestok og angives nogle tydelige og i de fleste tilfælde også forstælelige krav. Dermed får søgeprocesserne en retning, der løfter den personlige orientering op over sig selv.

Den anden vigtige betydning drejer sig om medlemskab af *sociale netværk*. I et uddannelsesforløb bliver unge placeret i forpligtende sociale samspil, hvor der stilles krav om kommunikation, om social sammenhæng og social gensidighed. Det sker også uden for uddannelsesforløbet i alle sociale arenaer, men i uddannelsen er der en stabil social struktur, der indebærer tydelige forventninger til sociale og personlige roller. Her henter identitetsdannelsen de vigtige ressourcer, der skal til for at kende egne styrkesider og begrænsninger.

Den tredje vigtige betydning handler om *kompetence*. I et uddannelsesforløb, der gennemføres med rimelig succes, sker der en over tilegnelsen af faglige kvalifikationer og en udvikling af kompetence. Det vil sige, at det faglige integreres i den personlige

udvikling og bliver en del af personen. Det faglige overtages i en væremåde og holdning og gives dermed en personlig farvning. Disse tre aspekter ved gennemførelsen af en uddannelse giver identitetsdannelsen en helt unik dimension: oplevelsen af vækst og personligt perspektiv. Her lægges grunden til en personlig kerne, der er stabil og kan klare presset om fleksibilitet fra skiftende omgivelser. Her lægges grunden til den ressource, stærke persons identitet.

Men her skabes også den *ressourcesvage* og mulige *»taber«*, der ikke gennemfører et uddannelsesforløb og ikke får sig selv prøvet af. Her udvikles ikke den overensstemmelse og sammenhæng, der er en forudsætning for udviklingen af en indre, stabil kerne.

Køn og identitet

Drenge og piger vælger et langt stykke ad vejen forskellige arenaer – med forskellige aktiviteter og symbolske udtryk; her tænkes fx på påklædning, udsmykning, valg af stil. De repræsenterer forskellige biologiske køn, men identificerer sig også med forskellige rollemønstre og har hver sin vej frem mod voksentilværelsen. De vokser op i en verden, hvor billederne af det feminine og det maskuline har høj signifikans. Der produceres dagligt værdiorienteringer, der bekræfter mandrollerens udfarende kraft og kvindrollerens sensitivitet, dvs. følsomhed.

Kønsrollerne bygger på forskellig opdragelsestradition for drenge og piger og forskellige kulturelle forventninger. Oven på det biologiske køn bygges en social og kulturel kønsrolle, der fører frem mod en forskellig og kønsbestemt identitet. Dette er dokumenteret i utallige undersøgelser. Forskelle med hensyn til opdragelse, uddannelse, erhvervsarbejde og familielle udvikler med hensyn til menterer kønsforskelle også med hensyn til social og personlig identitet. Men forskning viser også, at disse kønsroller ser ud til at have været i bevægelse i 1970'erne og 1980'

erne: på arbejdsmarkedet, i familien og i opdragelsen. Piger bliver mere uadvendte, er aktive i fritiden uden for hjemmet og siger færdig til flinkerollen, mens drenge bliver mere »bløde« og mere sociale i deres præsentation af sig selv. Der er altså tale om et klart opbrud i kønsrollerne i forhold til 1950'erne, men er der også tilsvarende opbrud med hensyn til kønsidentitet?

Der er ingen tvivl om, at der i de sidste 20 år er skabt nye grænser: Kvinder og piger kan noget andet og mere i dag, det samme er tilfældet med drenge og mænd. Der er udviklet en kvindelig autoritet og en maskulin sensitivitet, og der er ændret ved autoritets- og magtstrukturerne, fx i skolen og i de mediefremmede arenaer. Men går det også dybere i den enkelte identitetsdannelse? Hvordan skabes kønsidentiteten i dag?

International forskning i 1990'erne peger på, at kønsidentiteten henter sit stof fra en broget og sammensat verden, der præges af kultur, social klasse, etnisk tilhørsforhold og seksualitet. Der er ikke enkle og entydige definitioner af »drenge« og »piger« men varierende muligheder for valg i den enkeltes konstruktion af kønsidentitet. De simple modstillinger af »det stærke køn« over for »det svage køn« er mere eller mindre afløst af acceptable blandingsformer, variation og mangeartede udtryksformer. Men bag de nye kønsrollebegreber finder vi stadig væk, at identitetsdannelsen er stærkt kønsbestemt: Piger ser sig selv som »relationelle« og med omsorgsmoral, mens drenge står mere er adskillelse og præstation. Der er mange nuancer, men generelt er pigernes repertoire centreret om skønhed, mode, relation med idealer hentet fra teenagemagasin og reklamer, mens drenge konstruerer en selvbillende skal udstille »hårdhed«, »opfindsomhed«, i relationerne tendens til konfrontation og hierarki – og med modeler hentet fra sporten og de store præstationsarenaer.

Men nuancerne? Piger kan i dag ikke præsentere femininitetsidealer uden et forbehold,

der viser, at de har »valgt«, at de har »kontrol«, at de kan nuancere og selvstændigt sammensætte billedet. Og unge mænd med uddannelsesbaggrund kan godt udstråle macho-ideal, hvis det sker med en tilpas skødesløshed, der antyder en underforstået ironisering, samtidig med at den seksuelle udstråling bevares.

Men noget tyder på, at der bag den nuancerede og fleksible sociale kønsrolle stadig ligger centrale kønsprægede identitetsforståelser, der formidles gennem massemedierne, vedligeholdes i socialiseringen i familien og skolen og indgår i den konstruktion af identitet, der udspiller sig i arenaen.

Næsten alle former for konstruktion af kønsbestemt identitet omfatter seksualitet. Det sker via reklamer, magasiner, film, og det sker i udvekslinger mellem kønnene: sproglige, drillende, leg og kontakter. Og det sker ikke mindst i etablering af kæresterelationer. Kulturens enorme erotisering – tænkt blot på reklamernes kønsfremstilling – for midler færdige klischeer om maskulin og feminin seksualitet, der oftest bygger på yderst traditionelle forestillinger. Men for pigers vedkommende kan de seksuelle fremstillinger rumme modstridende budskaber. Der er både tale om en »naturlig seksualitet, der har sin egen værdi og mening – og en afvigelse fra en normalitet, som den maskuline seksualitet er udtryk for. Det kan indebære, at mange piger, på en anden måde end drenge, har et forstærket problem med at acceptere sig selv og deres egen seksualitet (jf. beretningen om Lone på s. 169).

Den maskuline seksualitet omfatter forventningen om at opnå fysisk udløsning tidligst muligt, hvorimod den fysiske seksuelle erfaring for mange piger hviler på et grundlag, der forudsætter følelsen af en »rigtig« relation til partneren. For begge køn er der tale om at inddrage seksualiteten gennem en nuanceret eksperimentering med at vise sig offentligt sammen, at mødes af og til, »at gå med hinanden«, »at komme sam-

mens, »at være kæresten«, »at kysse hinanden« – og på et tidspunkt at være egentlig seksuelt involveret sammen. Men disse erfaringer tolkes forskelligt af de to køn: Drengen beretter ud fra en kropsligt baseret erfaring, pigen oftere ud fra en relationel. For begge køns vedkommende er der også tale om i den tidlige ungdomsperiode at være kontrolleret – piger langt mere end drenge – af forældre, af gældende normer og sanktioner fra gruppen af jævnaldrende (se i øvrigt kap. 9 om *Parforhold*). Men seksualiteten ligger i kønsidentiteten som en kerne af både intimitet og dybeste selvforståelse.

Kønsidentiteten er på denne måde en løbende samtale om én selv, der foregår med støtte fra et rigt udbud af offentlige billeder og opfattelser og vedligeholdes i en række sociale og kulturelle arenaer.

Etnisk identitet

For unge med en anden etnisk baggrund end den danske stilles identitetsdannelsen over for en række udfordringer, der gør det meget svært for mange unge med denne baggrund at opbygge en stabil identitet. Det hænger sammen med, at der hos disse unge skal bygges bro mellem to ofte meget forskellige kulturer: minoritets- og majoritetskulturen, og denne brobygning skal finde sted i personens valg af personlige værdier, livsstil og handlemønstre. Den ene kultur er basiskulturen, den anden den tilegnede kultur: Kan der bygges bro i den personlige identitet – eller bliver det en identitetsdannelses fangst i en konflikt?

»... hvis der er én, der spørger mig, hvad jeg er ... så siger jeg, jeg er tyrker, men jeg er født kurder, og jeg bor i Danmark. Jeg er en blanding af alle tre dele ... Det er et helt mærkeligt liv, altså. Jeg står mellem tre kulturer, ikke. Og så nu er jeg en blanding af det hele« (gymnasieelev Mehmet).

»Siddet jeg hjemme og er ved at tage stilling til et eller andet, så vil jeg nok tænke på en pakistansk måde, og sidder jeg her i skolen og tager stilling ligesom alle de andre i klassen, så vil jeg nok tænke dansk ...« (Raisa, ung kvinde)

»Når vi er sammen med tyrkere, så gør vi, som man skal gøre, når man er sammen med tyrkere. Når vi er sammen med danskere, så er vi meget friere« (Renan, ung kvinde).

(De tre citater er fra Yvonne Mørck: *Bindestrøgsskandaler*, 1998).

»Hvad vil det sige at være dansk for jer?

Er I danskere?«, spørger jeg.

»Vi er nydanskere«, svarer hun.

»Hvad betyder nydanskere? Er det en anden måde at være dansker på?«

»Jeg er dansker, men jeg er også afrikaner. Min far har en afrikansk baggrund, da han kommer fra Marokko i Nordafrika, men min mor er dansk. Så på den måde er jeg begge dele. Bortset fra det gør vi de samme ting, men på andre tidspunkter. Når I holder jul, holder vi ramadan, men jeg vil da godt indrømme, at det kan virke temmelig forvirrende«.

(Citat fra Flemming Røgilds: *De udsatte*, 2004).

En væsentlig faktor for, om der bygges bro eller skabes konflikt, er forbindelsen mellem de to kulturer. Her kan der skelnes mellem fire typer af kulturel forbindelse:

Etniske forskelle respekteres	De etniske minoriteter opmuntres til at tilegne sig majoritetskulturen?		
	JA	Integration	Separation
	NEJ	Assimilation	Afvisning

Integration betyder, at begge de kulturelle værdier respekteres, og det giver identitetsdannelsen en mulighed for at skabe en selvstændig og egen forståelse af værdier og perspektiver og at lade søgeprocesserne udfolde sig i en rimelig tolerance.

Assimilation undertrykker minoritetskulturen og lægger op til en overtagelse af den herskende kulturs værdier og normer. For identitetsdannelsen indebærer det betydelige konflikter, hvor vigtige sider ved minoritetskulturen (fx religion) skal vælges fra – og det vil også ofte sige, at vigtige personer i familien skal nedvurderes. Det betyder en splittet identitet, måske med en afvisning eller nedvurdering af grundlæggende træk i majoritetskulturen eller en overfladisk identitet på majoritetskulturens premisser, der rummer en »døbt-identitet«. Identitetsdannelsen med kulturelle betingelser for minoritetskulturen som separation eller afvisning giver klart store og måske uoverstigelige problemer for identitetsdannelsen. Der vælges værdier og livsstil fra én kultur, men hverdagen leves mere eller mindre i en anden kultur: majoritetskulturen, hvor der opleves forskellige former for diskrimination. Det indebærer risiko for betydelig nedvurdering af egen kultur og dermed også det, personen selv står for. Dermed kan søgeprocessen for unge være henviset til en art kulturel ghetto, hvor der ikke tillades inkorporering af træk fra majoritetskulturen – selvom denne kultur for mange af disse unge alligevel står som det attråede og ønskværdige og det, de inderst inde går efter. Deres identitet kommer til at indeholde en dyb splittelse, der for nogle kan omfatte en personlig nedvurdering, følelse af skam eller opleves som et selvhad, der hos nogle kan eksplodere i vold.

Marginalisering og identitet

Identitet forudsætter tilhørsforhold til en kulturel sammenhæng og til vigtige sociale arenaer. Det er her, der skabes den stabilitet i forhold til omgivelserne, der giver mulighed for, at man kan prøve sig selv af og gradvist nå frem til at opleve sig selv som »den samme«. Det er i disse arenaer, at identiteten vedligeholdes og nuanceres og prøves sig selv af i nye former. Identiteten som so-

cial konstruktion er nært knyttet til muligheden for at indgå i sociale samspil og her både blive bekræftet og korrigeret. Men der er grupper af unge, der ikke tilhører stabile arenaer, fordi de er placeret i udkant af det fælles kultur. Det er unge fra minoritetskulturer, der vokser op i en splittelse med to kulturer. Der er unge, der dropper ud af uddannelserne eller udstødes fra arbejdsmarkedet. Hvordan klarer disse marginaliserede unge identitetsdannelsen?

Marginalisering kan give sig udtryk på mange måder. Ofte er der tale om en svækkelse af kammeratkontakter og sociale netværk i det hele taget. Man kan føle sig ensom, isoleret, føle sig forladt eller måske opgive, at der ikke er brug for én, eller at man ikke slår til. Baggrunden for denne marginalisering kan være familiemæssige belastninger, sorg, stress, manglende følelse af at slå til – og en enkelt begivenhed kan sætte en negativ proces i gang. Det kan være at droppe ud fra skole/uddannelse eller at blive arbejdsløs. Derefter kommer andre tilbagetrækninger måske til som fx at melde sig ud af sportsklubben eller en kammeratgruppe. Det tidligere støttende, korrigerende og bekræftende netværk er der nu ikke mere. Man kommer ikke i gang med konstruktive søgeprocesser og får ikke tilbagemeldinger på sig selv, derfor tilegnes hverken kvalifikationer eller kompetence, og derfor er resultatet en svækkelse af identiteten. Denne svækkelse forløber ofte gennem en række faser, hvor der i starten er tale om en begyndende selvisikthed, der efterhånden glider over i egentlig tvivl om egen kompetence. Derefter formentlig en reel nedbrydning af tidligere færdigheder (hvad der er benævnt *de-kvalificering*). Sideløbende med denne proces påvirkes ens selvværd i negativ retning.

Hvis marginaliseringen fortsætter, vil man sandsynligvis udvikle en form for *øfveridentitet*. Jeg er ikke som de andre. Personer, der er kommet så langt ud i marginaliseringsprocessen, kan forsøge at opbygge en alternativ identitet gennem tilslutning til

forskellige typer af afvigermiljøer. Det kan fx være kriminelle miljøer, rockergupper eller misbrugssammenhænge. Det vigtige er, at tilhørsforholdet giver en erstating – og måske en ekstra styrke, ved at gruppen lever i mere eller mindre åben konfrontation med det øvrige samfund. Derved skabes en *overidentificering* med gruppen og dens normer, der støtter den svage identitet.

Skal marginalisering imødegås aktivt, skal der også altid gives et tilbud om at indgå i et nyt og normdannende socialt fællesskab, der kan være grundlag for en identitetsdannelse. Det er blandt andet på den måde, mange alternative ungdomsprojekter arbejder.

Den daglige produktion af sig selv

Identitet er overensstemmelse – med de andre og med sig selv. De sociale identiteter repræsenterer mange forskellige muligheder, der afprøves, vurderes, overvejes –

og inddrages i den kerne, man gradvis konstruerer sig frem til som et dækkende billede af en selv: den personlige identitet. Processen og de mange sociale identiteter kan i lange livsforløb fremtræde som en flimrende usikkerhed, der ikke bliver mindre af, at det multikulturelle samfund til stadighed producerer nye udkast til forskrifter og tilbud: reklamen, videoen, musikteksten og forestillingerne om det feminine og det maskuline.

Men stadigvæk skal den enkelte i den daglige produktion af sig selv præsentere et nogenlunde sammenhængende billede, der accepteres af de andre i arenaen, og som man selv kan leve med. Det sker i livsstilen i holdninger og i de konkrete valg, der mere end noget andet formidler, hvem man egentlig er på vej til at blive. På denne måde sker der i de daglige sociale samspil små ryk fra den tilsyneladende sociale identitet til den egentlige sociale identitet – og videre frem mod den personlige identitet.

STEEN VISHOLM

KAPITEL 8

Familiens psykologi

- Hvad er en familie?
 - Familiens opgaver og udvikling
 - Den konsoliderede familie
- Familien før og nu
 - Familiens etablering
 - Familiens opløsning

Begrebet familie bruges i dag i to betydninger, dels om et ret afgrænset fænomén som bofællesskab, hjem eller hushold – et sted, hvor mere eller mindre beslægtede sover, spiser, har deres ejendele og foretager sig forskellige aktiviteter hver for sig og sammen, når de ikke er på arbejde, i skole eller i institution – og dels om et velafgrænset relationssystem, der er etableret gennem kønnet forplanthning, hvorudfra man nøje kan afgøre, hvorvidt nogen er i familie med hinanden eller ikke. Dette relationssystem indeholder en række positioner: mor, far, datter, søster, bror, mormor, farmor, oldefar, fætter, kusine, halvfætter, grandonkel, tante, moster osv. Den samme person kan have flere positioner i systemet, idet en far også er en søn og kan være en morfar etc.

Familielivet fungerer på den ene side som noget cirkulært eller *cyklisk*, som det samme mønster, der gentager sig fra generation til generation: undfanges, fødes, vokse op, blive kønsmoden, parre sig, undfange, føde, passe børn, lade dem flyve fra reden eller overtage slægtsgården, blive gammel og svag, sige farvel til børn og børnebørn og dø, mens de efterladte fortsætter efter samme opskrift. Men familien fungerer også som noget mere *lineært og udviklende*. I tidens løb ophobes erfaring og rigdomme, traditioner og redskaber, bøger etc., der gives videre uden om generne via arv, opdragelse og uddannelse.

Hvor artsudviklingen hos dyrene er bundet til mutation-selektions-princippet og således hæftet til generne, foregår den primære artsudvikling hos menneskene via de ydre ting: teknologi og viden i bred forstand, der gives videre gennem den sociale interaktion. Når man skal beskrive familiens udvikling og opgaver, må beskrivelsen således både indeholde det cykliske og det lineære, det biologiske og det historiske. Som Freud har sagt det, er livet både endeligt og uendeligt: Det liv, der er levende i os, kan følges tilbage til tidernes morgen og kan i princippet gives videre til tidernes ende, mens de enkelte bærere af livet kun lever begrænset, fra undfangelse til død. Vi vil her skelne mellem familie og slægt således, at den enkelte families varighed begrænses til det tidsrum, der forløber fra et forældrepars første møde til deres skilsmisse eller død, mens den enkelte slægt principielt kan være til tidens ende.

Vi skal i dette kapitel undersøge, hvordan familier dannes, udvikler sig og opløses, hvilke opgaver familien skal tage sig af undervejs, og hvilke centrale psykologiske processer, der foregår i dette forløb. Familien er, bortset fra fødeafdelingen på hospitalet, det første system eller den første organisation, vi møder. Siden skal vi have med mange andre organisationer at gøre – fra vuggestue og børnehaver, over uddannelsessystemet til arbejdspladser, foreninger og plejehjem.